

Politiikan ilmiöt vai politiikan ilmiö?

Käsittehistoriallista tarkastelua

KARI PALONEN

ABSTRACT

The phenomena of politics or the phenomenon of politics?

In ordinary language 'politics' refers either to a field of action or to quality of action. Common to both is that the Aristotelian Politics discipline is replaced by an action concept of politics. When this 'horizon shift' occurred in the early 19th century, the first meaning attached to politics gave it a minimal interpretation; the field of politics corresponds roughly to the object of the 18th century politics discipline. The second meaning qualifies politics as activity, and thus initiates the differentiation and autonomization of 'the political'. But, as a 'concept' in a strong sense of being subject to different thematizations and interpretations, 'politics/the political' occurs for the first time only in early 20th century Germany.

»Politiikassa on myös paljon politiikkaa»
Olavi *Borg* HS:n 29. 9. 1987 mukaan

Oheinen motto ei ilmaise tautologiaa. 'Asiasta perillä olevalle' lukijalle ei ole myöskään vaikea 'ymmärtää' sen merkitystä. Samalla se kiteyttää äärimmilleen idean politiikan käsitteen monimerkityksellisyydestä. Lisäksi se havainnollistaa sitä kuinka sekä akateemiseen että arkipäiväisen keskusteluun kätkeytyy kaksi erilaista tapaa 'puhua politiikasta', käyttää politiikan käsitettä. Tältä kannalta se suoraan johdattaa tämän kirjoituksen teesiin, noiden kahden politiikasta puhumisen tavan käsittehistoriaan.

Ilmeisesti lauseeseen ei *Borgin* itsensä ohella olekaan kiinnittänyt erityistä huomiota muut

kuin minä, joka olen kymmenkunta vuotta saivarrellut politiikan käsitteellä ja tullut 'allergiseksi' sanan harmittomalle arkikäytölle. Joten käytän tilaisuutta hyväkseni ja saivartelen tuolla lauseella johdattaakseni lukijan mainitsemani teesin systemaattiseen käsittelyyn.

Lauseen 'ymmärtää' siinä mielessä, ettei ole vaikea korvata kumpaakin 'politiikkaa' yksinkertaisella ostentatiivisella määritelmällä, esimerkiksi seuraavaan tapaan: »siinä mikä koskee puolueita, vaaleja, eduskuntaa jne. on myös paljon agitointia, juonittelua, vastaanpanemista jne.» Toisin sanoen voi luetella malliesimerkkejä siitä, mitä sanan kummassakin mielessä 'varnaasti kuuluu politiikkaan'. Silti kumpikin merkitys herättää tautologian ideasta lähtien välittö-

mästi myös vastaväitteitä. Eikö 'politiikassa' k a i k k i ole 'politiikkaa'? Onko 'politiikkaa' muualla kuin siinä missä tehdään 'politiikkaa'?

Toisin sanoen lauseen ymmärrettävyys edellyttää, että kielenkäyttöön sisältyy implisiittisesti kaksi erityyppistä 'politiikan' merkitystä, jotka yleensä eivät sekoitu toisiinsa, mutta jotka on helppo asettaa vastakkain. Edellisessä puhetavassa 'politiikka' viittaa johonkin 'paikkaan', ts. alueeseen, kenttään, sektoriin tms., jälkimmäisessä taas 'toimintaan', tekemiseen, 'politikointiin'. Ne on tulkittavissa vastauksiksi eri kysymyksiin, joista jälkimmäinen on abstraktimpi kuin edellinen. Tyypillinen kysymys, joka vastaa edellistä puhetapaa on, 'onko X politiikkaa/poliittista' vai ei, ts. 'kuuluuko' tarkasteltava ilmiö siihen kenttään jota 'politiikaksi' nimitetään? Sen sijaan tämän puhetavan kannalta ei nouse lainkaan esiin sellaisia kysymyksiä kuin 'mikä tekee politiikan politiikaksi' tai 'millä perusteella ilmiö X on poliittinen?' (vrt. Palonen 1979, 28—30).

Seuraavan esityksen eräs tarkoitus on tehdä molempien mainittujen puhetapojen käsitehistoriallinen alkuperä tunnetuksi. Toisin sanoen pyrin täsmentämään, millaisiin kysymyksenasetteluihin vastaukseksi kumpikin puhetapa on nousut esiin ja miten tähän liittyy näiden puhetapojen omien kysymyksenasettelujen yhteismitattomuus. Näin voidaan esimerkiksi tehdä ymmärrettäväksi se, miten jälkimmäisen puhetavan kannalta luontevat kysymykset ovat edelliselle tavallaan kohtuuttomia, sellaisia joita heidän omasta käsitehorisontistaan ei lainkaan nouse esiin. Toisaalta puhetapojen välinen suhde on sikäli asymmetrinen, että jälkimmäinen on noussut esiin edellisen sisältä ja kritiikkinä sitä kohtaan. Näin sen edustajat voivat periaatteessa ymmärtää edellistä silloinkin kun he hylkäävät sen, kun taas edellisen puhetavan kannalta jälkimmäisen kysymyksenasettelut näyttävät pelkältä hedelmättömältä saivartelulta.

Ero näiden kahden politiikkaa käsitteenä koskevan puhetavan välillä on pelkistettävissä siten, että edellinen koskee politiikan i l m i ö i t ä, jälkimmäinen politiikan i l m i ö t ä. Asymmetria näiden kesken tekee 'politiikan käsitehistoriasta' tavallaan etukäteen puolueellista jälkimmäisen hyväksi, koska vain sen perspektiivistä kysymyksenasettelujen ero saadaan näkyviin. Mutta tuota puolueellisuutta voi relativoida, jos

tunnustetaan, etteivät edellisen puhetavan edustajat suinkaan ole naiiveja, yksinkertaisia, käsitteellisesti laiskoja tms., vaan historiallisessa perspektiivissä tuollainen puhetapa merkitsee pitävyyttä erääseen sinänsä 'luvalliseen' käsitteen kehityslinjaan, jonka alkuperä ja sisäinen keskusteluhorisontti on tehtävissä ymmärrettäväksi. Siis samalla kun tavallaan sitoudun jälkimmäiseen puhetapaan, pyrin myös osoittamaan, kuinka sen mahdollistama käsitehistoriallinen tarkastelu kykenee periaatteessa paremmin ymmärtämään myös puhetta 'politiikan ilmiöistä' kuin tämän käsityksen edustajat itse kykenevät eksplikoimaan sitä.

Borg-sitaatti havainnollistaa sitä seikkaa, kuinka nykyisessä kielenkäytössä puhetavat ovat sekoittuneet toisiinsa. Toisin sanoen edellinen puhetapa on menettänyt ylivaltaansa ja jälkimmäinen voittanut alaa siten, että käsitys politiikasta jonakin annettuna, tunnettuna ja yleisesti hyväksyttynä ilmiönä on alkanut horjua (vrt. Palonen 1983 ja 1984). Esimerkiksi poliitikkojen pamfleteista löytää useinkin lyhyen jakson, jossa he selvittävät mitä he politiikalla ymmärtävät, ikään kuin 'politiikka' olisi sekin yksi 'politiikan ilmiö' muiden joukossa. Näin peitetään puhetapojen yhteensovittamattomuutta, ts. vastakohtaa politiikan pelkäsi erillisten ilmiöiden joukkoa 'summaavaksi' yhteisnimitykseksi ja toisaalta politiikkaa erityiseksi, autonomiseksi ilmiöksi ymmärtävän puhetavan välillä. Borgin lause havainnollistaa näiden puhetapojen yhteistä merkityskenttää, mutta kiintoisampi tilanne on se, jossa puhetavat joutuvat vastakkain, kuten silloin kun se mitä edellinen puhetapa kutsuu 'politiikaksi' onkin jälkimmäiselle latistunut pelkäsi 'hallinnoimiseksi' ja toiminta jota voi kutsua politiikaksi, onkin siirtynyt jonnekin muualle, esimerkiksi 'henkilökohtaisen' elämän ratkaisuihin.

Politiikasta puhumistapojen erolla on tietysti merkityksensä myös tutkimukselle. Käsitehistoriallisen tarkastelun kautta pyrin tekemään ymmärrettäväksi sen toisaalla (erit. Palonen 1987c) käsittelemäni teesin, jonka mukaan 'politiikan ilmiöstä' kirjoittaneet ovat olleet pääosin muita kuin akateemisen erityistieteenalan edustajia, joiden keskuudessa 'politiikan ilmiöt'-konseptio on säilynyt jopa vahvempana kuin esimerkiksi poliitikoilla. Tällä tasolla voisi ehkä puhua erosta tieteenalatradiitioon sitoutuneen 'p o l i t i i-

ka n t u t k i m u k s e n' ja politiikan ilmiöstä lähtevän 'politiikan tutkimukse n' välillä.

Käsittehistoriasta puhuttaessa asymmetria kahdentyypisten 'politiikkäsitteiden' välillä vaatii erityistä huolellisuutta. Jos otetaan lähtökohdaksi pidättäytyminen omien tai nykyisten käsitteiden projisoinnista menneisyyteen ja tunnustetaan katkoksen mahdollisuus käsittehistoriassa, koko puhe 'politiikkäsitteistä' relativoituu. Emme voi puhua esimerkiksi Machiavellin tai Hobbesin 'politiikan konseptioista' samassa mielessä kuin esimerkiksi Max Weberin tai Hannah Arndtin 'politiikan konseptioista', sillä käsitteiden historiassa katkokset koskevat pikemminkin kysymyksiä kuin vastauksia. Niinpä onkin aiheutta täsmentää sitä, missä mielessä yleensä voi puhua 'politiikan käsittehistoriasta'.

Metodologinen välihuomautus

Politiikan käsittehistorian ongelmaksi näkemisen taustalla on seuraavassa perehtyminen niihin modernin historiankirjoituksen traditioihin, jotka systemaattisimmin ovat pyrkineet välttämään ideoiden ja käsitteiden projisointia nykyajasta menneisyyteen. Tarkoitan toisaalta Quentin Skinnerin ja J. C. Pocockin 'revisionistista' koulukuntaa anglosaksisissa maissa ja toisaalta mannermaista *Begriffsgeschichte*-traditiota Otto Brunner ja Reinhart Koselleck tunnetuimpina edustajinaan. Tässä käsitteelen kumpaakin traditiota ainoastaan sikäli kun niillä on välitön yhteytensä politiikan käsittehistorian problematointiin.

Niissä aatehistorian oppikirjoissa, joita osin vieläkin luetaan kurssikirjoina, on yleensä sisäänrakennettuna eräänlainen jatkuvuusoletta, ikään kuin esityslista, jonka valmiisiin kysymyksiin eri ajattelijain ja ismien oletetaan vastaavan eri tavoin. Mutta esimerkiksi Bachrachin ja Baratzin (1970) tunnettu *non-decision*-käsite tai miksei jo hyvä kokouskäytännön tuntemuskin sisältä ajatuksen, että syvempiä konflikteja kuin 'listan' kysymyksiin annettujen vastausten välillä sisältyy siihen, mitä kysymyksiä on 'otettu listalle'. Juuri tähän ideaan tukeutuu Collingwoodin (1946) ja Skinnerin (1969) vaatimus siirtää huomio vastausten vaihtelusta kysymyksenasettelun vaihtumisiin. Näihin kätkeytyy perus-

tavampia ohipuhumisen, yhteismitattomuuden ja katkoksen kokemuksia kuin vastauseroihin. Kiintoisimpia ovat yleensä ne vastaukset, jotka eivät hiljennä vastaväitteitä mutta jotka nostavat esiin uusia kysymyksiä — ja panevat entisiä syrjään.

Kun hylätään 'valmis esityslista', eivät vastauksetkaan voi olla valmiita ja yhteismitallisia, ikään kuin eri ismien asianomaisesta pöytälaatikosta vedettyjä kannanottoja. Pikemminkin usein se, miten vastaukset esitetään — retoriikka, sanasto jne. — on kiinnostavampaa kuin mitä mieltä ollaan, esimerkiksi ollaanko 'demokratian' puolesta vai sitä vastaan. Tähän liittyy Brunnerin teesi 'lähdesidonmaisesta käsittekielestä', joka vaatii huomion suuntaamista niihin käsitteisiin, joilla tutkittavien tekstien kirjoittajat itse ovat sanottavansa ilmaisseet. Brunnerin *Land und Herrschaft*-teos (1939) sisältää kritiikin 'valtion' käsitteen keskiajalle projisointia kohtaan ja kehittää tälle vaihtoehdoksi aikalaismerkitykset huomioon ottavaa käsitteistöä. Skinnerin tutkimusten (esim. 1978, 1987) mielenkiinto taas on pikemminkin asian kääntöpuolella, 'valtioasianton' ilmaantumisen sekä sen merkitysten rikastumisen ja jäsentymisen historiassa ja tästä valtiokäsitteeseen tehtävässä päättelyssä.

Koselleckin käsittehistorian ohjelman keskeinen teesi on, että käsitteet ovat välttämätöntä monimielisiä, ts. erilaisia käsityksiä, siis tulkintoja käsitteestä, vaativia (erit. 1972, 119). Juuri tästä teesistä lähtien voikin puoltaa painopisteen siirtoa aatehistoriasta käsittehistoriaan. Sehän sisältää ajatuksen, että käsitteet eivät ole pelkkiä *terminus technicusia*, lyhenteitä pitemmästä ilmauksesta (vrt. esim. Popper 1945, luku 11). Käsitteet eivät ole vastauksia vaan kysymyksiä. Käsitteet ovat vastauksia käsitteisiin, mutta merkitykseltään toisijaisia itse käsitteiden tematisointiin ja sen muutoksiin verrattuna. Tämän mukaisesti myös yksityisten politiikkäsitteiden historia on alistainen itse politiikan käsitteeksi ymmärtämisen ja eri ymmärtämisen tapojen historialle.

Vanhempi aatehistoriallinen tutkimus tapasi etsiä ideoiden 'juuria' — ja ajautui tietysti tätä tietä yhä kauemmaksi menneisyyteen. Käsittehistorialle on tunnusomaista pikemminkin päinvastainen menettely, ts. sen osoittaminen, kuinka uusi oikeastaan tietty nykyään selviöltä ja yleis-pätevältä näyttävä ajatus/käsite/kysymys on-

kaan. Tältä kannalta sanaston neologismien alkuperän selvittäminen kohoaa erääksi tutkimuksen solmukohdaksi, joka tarjoaa avaimia tulkitaan. Nykyisen tulkinnan mukaan on esimerkiksi arveluttavaa puhua 'fasismista' ennen ensimmäisen maailmansodan jälkeistä Italiaa tai 'intellektuelleista' ennen Dreyfus-juttua.

Kuitenkin mielenkiintoiset muutokset käsitteiden merkityksissä ovat usein huomaamattomia, ts. saman sanan 'sisällä' tapahtuvia. Näissä tapauksissa sanaa eri merkityksissä käyttävät puhuvat systemaattisesti toistensa ohii, vaikka luulevatkin toisten ymmärtävän sanan merkityksen samoin kuin he itse sen ymmärtävät. Tämäntyyppisiä merkitysmuutoksia on ehkä systemaattisimmin tematisoitu Koselleckin ideoimassa *Geschichtliche Grundbegriffe*-käsitesanakirjassa', jonka johtoidea on, että ajanjakso 1770—1850 muodostaa ns. satula-ajan, jonka kuluessa 'poliittisyhteiskunnallisissa käsitteissä' on lähes kauttaaltaan tapahtunut merkityksen katkoksa (ks. erit. Koselleck 1967). Ilman tällaista 'varoitusta' katkosta seuraavan ajan kirjoittajat ovat taipuvaisia lukemaan 'satulaa' edeltävän ajan tekstejä omasta käsittehorisontistaan ja syyllistymään siten puhdaspiirteiseen jälkiviisauteen.

Itse 'käsitteestä' puhumiseenkin sisältyy jo useita tasoja. Koselleck (1972, 118—119) puhuu lingvistisestä kolmiosta, jonka muodostavat »merkki, merkitys ja asia». Samassa mielessä olen itse erottanut sanankäytön, konseptin ja realiteettiviitteen käsitetasot (Palonen 1982, 6—11; 1985b, 10—11). Molempiin terminologioihin sisältyy ajatus, että käsitteet eivät 'heijasta' todellisuutta, josta ei yleensä voi puhua ilman käsitteitä. Mutta käsitteissä on kiintoisaa myös se, miten ne vetoavat tai viittaavat 'todellisuuteen', esimerkiksi millaisia tyypiesimerkkejä käytetään, mitkä historian tapahtumat tulkitaan perustaviksi jne.

Käsittehistorian kannalta huomiota kannattaa suunnata myös eri käsitetasojen eriaikaisiin muutoksiin sekä pyrkimykseen eliminoida tai tuottaa eriaikaisuutta. Joskus esimerkiksi arkipäivän kielenkäyttö saattaa 'ohittaa' vanhaan pitäytyvät akateemisen debatin konseptiot, toisinaan taas konseptiot voivat tietoisesti irrottautua vakiintuneesta kielenkäytöstä. Samoin 'uusien ilmiöiden' esiinnoisuus voi pyrkiä nopeasti nimittämään ja luokittelemaan täydentämällä vanhoja konseptioita

ad hoc-lisäyksin, kuten 'uusilla muuttujilla', toisaalta niiden esiinmarssin voi tulkita haasteeksi koko aikaisemmalle käsitteistölle.

Politiikan alkuperä

'Politiikka tulee kreikan kielen sanasta *polis*'. Tämäntyyppisiä lauseita tapaa hakuteoksissa ja alkeiskirjoissa, joissa ei kuitenkaan lähemmin mietitä lauseeseen kätkeytyviä kysymyksiä. Voidaanko lainkaan puhua 'politiikasta' kielissä ja kulttuureissa, joilta puuttuu kosketus *polis*-traditioon? Merkitseekö *polis*-alkuperä eräänlaisia auktoriteettia kaikille myöhemmillekin 'politiikkakäsityksille', vai voivatko ne ottaa etäisyyttä alkuperäiseen kontekstiin. Sisältääkö *polis* käsitteenä viitteen tiettyyn ajatukselliseen ja toiminnalliseen rakenteeseen, johon verrattavaa ei muista kulttuureista löydy? Voidaanko politiikka ilmiönä ja käsitteenä ymmärtää siinä mielessä 'historialliseksi', että on mieltä kysyä 'politiikan alkuperää'?

Vastoin esimerkiksi funktionaalista sosiologiaa tai Julien *Freundin* (1965) näkemystä politiikasta yhtenä inhimillisen elämäntilanteen 'olemuksista' pitäydyn tulkintaan politiikan ilmiön historiallisuudesta ja yhteydestä *polis*-traditioon ja sen kielenkäyttöön. Tässä mielessä voi esimerkiksi Max *Weberin* (1909) tai Christian *Meierin* (1980) tavoin puhua 'poliittisuuden synnystä', vaikka tämä ei samassa mielessä olisikaan ollut *polisten* kreikkalaisille mahdollista. Tämä puhe-tapa aktualisoi etenkin sanankäytön, realiteettiviitteiden ja konseptimuodostuksen suhteet politiikan ilmiön syntykontekstissa.

Polis-termin käännoksenä sekä valtio, kaupunki että kaupunkivaltio ovat harhaanjohtavia. Käsittehistoriallisesti katsoen *poliksen* spesifisyys saadaan esiin tarkastelemalla sitä suhteessa kolmeen vastakäsitteeseensä. Maantieteellisen käsitteen (*asty*) vastakohtana *polis* tarkoittaa kansalaisten (*polites*) yhteenliittymää; *polikselle* ominaiset vapaiden ja tasa-arvoisten kansalaisten väliset suhteet erottavat sen rakenteena *oikoksen* ylivaltasuhteista; alkuperän ja organisoitumisensa suhteen *polis* asukkaidensa yhteenliittymänä asettuu vastakkain itämaisen monarkian tyyppin kanssa. Toisin sanoen *polis* ei tarkoita vain neologismia, vaan eroaa alkuperänsä suhteen itämai-

sesta monarkiasta ja 'valtarakenteena' tai 'toimitilana' *oikoksesta*.

Weberin termillä ilmaisten poliiksen erottaa itämaisestä monarkiasta yhteenmuuttuneiden kansalaisten 'ei-legitiimi herruus'. Siis poliiksen alkuperä on 'vallankumouksellinen', olevan valtarakenteen murtava teko, ja erityisesti Ateenan *poliiksen* historiassa voi puhua suorastaan vallankumouksellisesta traditiosta (Weber 1909, 102—122). Tässä mielessä Weberin (1922, 736) mukaan 'politiikasta' voi puhua vain 'lännessä tunnettuina' ilmiönä. Toisin sanoen itämaisilta monarkeilta ja heidän hovimiehiltään puuttuu taito ja mielikuvitus toimia 'poliittisesti', koska tällainen toiminta on sidoksissa 'vallankumoukselliseen' alkuperäänsä sekä poliikselle spesifiseen egalitaariseen rakenteeseen täysvaltaisten kansalaisten kesken. 'Poliittisen' sijasta itämaisen monarkin toiminta säilyy 'despoottisena', ts. sidoksina sentyyppisiin alistussuhteisiin, jotka kreikkalaiset rajoittivat *oikoksen* piiriin, ts. perheenpään ja vaimon, vanhempien ja lasten sekä isäntäväen ja orgien välisiin suhteisiin (vrt. Aristoteles 1251a—1255b; Sternberger 1978, luku II).

Poliiksen täysimittaiseen kehitykseen sisältyy sekä Weberin että Meierin tulkinnan mukaan kansalaisten piirin ja 'alempien' kansalaisryhmien valtaoikeuksien laajeneminen, 'demokratisoituminen' (jonka realiteettiviitteenä voi nähdä mm. sodankäyntitekniiikan muutokset persialaisotien aikana). Tämän kääntöpuoli on tavallaan alkuaan 'aatelisiin' rajoittuvan *zoon politiikon* -ideaalin, ts. *poliiksen* asioihin sekaantumisen ideaalin leviäminen koko täysivaltaisten kansalaisten joukon keskuuteen (ks. erit. Meier 1980, 91—143).

Kreikkalaisessa kontekstissa *poliiksen* ja *oikoksen* raja säilyy kuitenkin annettuna. Demokratisoituminen rajoittuu vain kansalaisten piiriin, jolloin sen kääntöpuolena on vastakohtan kärjistyminen muuhun väestöön nähden. Naisten, lasten, orjien ja muukalaisten kapinaa *oikos*-despottia vastaan ei kreikkalaisella käsitteistöllä olisi voitu ymmärtää 'poliittiseksi'. *Oikos* näyttäytyi 'luonnollisena rajana' *polis*-tradition vallankumouksellisuudelle (vrt. Meier 1985, 76—85).

Meierin tulkinta poliittisuuden synnystä sisältää myös toisen aspektin, inhimillisen päätösvalan alueen laajentamisen uskonnon, perinteen ja lain kustannuksella — mitä nykykielellä voisi ni-

mittää 'politisoitumiseksi'. Jos 'demokratisoitumiselle' keskeinen askel oli Kleisteneen piirikuntareformi, joka »teki kaikista ateenalaisista aate-lisia» (Weber 1909, 122), 'politisoituminen' kytkeytyy Areiopagin vallan syrjäytykseen, joka poistaa kansankokousten ja muiden 'demokraattisten' elinten vallankäytöltä perinteiset, totuuden ja argumentin nojalla esitetyt rajoitukset sille, mikä on kiistanalaista, valinnanvaraista ja muutettavissa olevaa (vrt. Meier 1980, erit. 144—246).

Poliiksen täysimittainen kehitys ei kuitenkaan kreikkalaisessa kontekstissa vienyt *oikoksen* 'politisoinnin' suuntaan. Sillä että tämä jäi heidän intellektuaalisen horisonttinsa tavoittamattomiin, on tietysti yhteytensä ajan laajempaan 'maailmanhistorialliseen' kontekstiin, mutta silti juuri tämän rajan sitkeällä ylläpidolla on ollut omat seurauksensa 'poliittisuuden' myöhemmälle historialle: 'yksityisen' politisointi on vieläkin tuore, harvinainen ja usein paheksuttu ilmiö, muukalaisten äänioikeus on vieläkin poikkeustapaus ja lasten politikointia tuskin on vakavammin ehdotettukaan.

Poliiksen perinne ja sen rappio

Esittämäni kaltaista tulkintaa *poliiksen* omaleimaisuudesta ja poliittisuuden alkuperästä ei löydä oppikirjoista. Eurooppalaisen 'aatehistorian' valtavirta ei suinkaan ole nojannut vapaiden ja tasa-arvoisten kansalaisten kamppailuun *politilassa*, vaan sen lähtökohtana on ollut se reaktio *polis*-kehityksen täysimittaisista vastaan, joka sisältyy Platonin ja Aristoteleen teksteihin. Erityisesti Hannah Arendt on 1950-luvulta lähtien (erit. 1958; 1961) tuonut esiin sen seikan, että mainittujen 'klassikkojen' yritys teoretisoida *polis*-aktiivisuutta merkitsee jo käännettä *vita activa* *vita contemplivaan*, jolle on mahdotonta riittävän radikaalisti ymmärtää *poliiksen* omaleimaisuutta. Arendtin ohjelma platonis-aristotelisen jälkiviisauden purkamiseksi on Meierin tutkimuksissa siirretty ammattihistorioitsijan konkreettisen tutkimusten erääksi johtoideaksi.

Kuitenkin nimenomaan Aristoteleen *polis*-tulkinta on niin kiinteä osa myös *polis*-sanaston muuntumisen ja eri kieliin välittymisen historiaa, että sen osoittaminen puolueelliseksi ei vähennä teoksen merkitystä. Toisinaanhan tapaa vieläkin

oppikirjoja joille Aristoteles on *the first political scientist*. Hänen *Ta politika*-teoksensa löydettiin uudelleen keskiajalla ja pysyi vuosisatoja yliopistollisten *politica*-oppialan opintojen kulmakivenä. Niinpä teoksen reseptiohistoria tarjoaa lähtökohdan myös 'politiikan käsitehistorialle'.

Jos Aristoteleen teos suomennettaisiin, ehdotan että sen nimeksi annetaan '*Oppi poliiksesta*', ei '*Politiikka*' ('poliittisen' tulkinnoista teokses-
saa vrt. Bien 1973). 'Politiikka'-käännös johtaisi nimittäin kahdellakin perusteella väärinkäsitykseen. Ensinnäkin Aristoteleen teoksen nimenä 'Politiikka' viittaa, samoin kuin 'Etiikka' tai 'Metafysiikka' tietyn tieteen- tai opinalan nimeen, ei tämän käsittelemään ilmiöön. Edellä olen huolellisesti välttänyt puhumasta 'politiikasta' toiminnallisena käsitteenä, koska tämä ajatus on vieras kreikkalaisille: 'toiminta poliikses-
sa' tai 'poliittinen toiminta' eivät heille suinkaan olleet 'politiikkaa'. Tämä kielenkäyttö on tullut mahdolliseksi vasta sen mukana mitä kutsun horisontinvaihdokseksi oppialakonseptiosta toimintakonseptioihin (Palonen 1985b, tästä lisää tuonempana).

Yhtä tärkeää on myös se, että Aristoteles rajaa adjektiivin *politiké* käytön *polis*-rakenteen sisäiseksi — esimerkiksi *polisten* väliset suhteet eivät olleet kreikkalaisille 'poliittisia'. Juuri tähän nojaa Aristoteleen selkeä erottelu 'poliittisen' ja 'despoottisen' eli *poliksen* ja *oikoksen* välillä, vaikka hänen käsityksensä *poliksesta* onkin — reaalihistoriallisten yhteyksiensä vuoksi tavallaan ymmärrettävästi — vesitetty ja konservatiivinen, esimerkiksi siinä että *polis* on ymmärretty 'yhteisöksi', kun sen sijaan esimerkiksi Arendtin tulkinta nostaa esiin *poliksen* kansalaisaktiiviteetin harjoittamisen tilana.

Aristoteles-reseptiolle skolastiikasta lähtien on tunnusomaista *poliksen* omaleimaisuuden kadottaminen: antiikin *polis* rakenteena tai tilana eroaa siinä määrin jo keskiajan kaupungeistakin, että sen luonteen väärin ymmärtämiselle on ilmeiset realiteettiviitteensä. Silti itse konseptuaalinen muuntuminen ansaitsee huomiota.

Erityisesti Dolf Sternberger (1978, luku I) on tulkinnut *Ta politikan* latinannoksia 1200-luvulta lähtien ja todennut niissä vastakohdan *arkhé politikén* ja *arkhé despotikén* välillä tulevan kääntelyksi siten, että ero 'poliittisen' ja 'despoottisen' välillä latistuu esimerkiksi laillisen ja laitto-

man hallitusvallan eroksi, ts, samantapaiseksi eroksi kuin mitä Aristoteles tekee *poliksen* demokraattisen ja monarkkisen muodon välillä. Näin dualismi *poliksen* ja *oikoksen* välillä väistyy jälkimmäisen hyväksi, jolloin 'poliittinen' latistuu tarkoittamaan hallitsemisen muotoja siten että *poliksen* egalitaarinen ja kamppailusuuntautunut aspekti katoaa.

Latinannettuun Aristoteleeseen nojaava *politica*-oppiaine oli kiinteä osa yliopistopetusta 1600- tai jopa 1700-luvulle saakka (Uppsalan ja Turun *politica*-oppituolit 1600-luvulla mukaan lukien). Vaikka traditiolle annettiin erilaisia tulkintoja, ennen muuta *scientia*- ja *ars*-variantteihin liittyen, substantiivi 'politiikka' pysyi eri kielissä opinalan nimenä. Toisaalta *polis*-referenssin katoamisen jälkeen sen opetuskohte tyhjentyi spesifisestä sisällöstään ja opinalasta tuli väljä ja tulkinnanvarainen hallitsemisen, valtion ja hallinnon ilmiöihin liittyvä nimike. Nimenomaan saksalaisella kielialueella *Politik*-opinalan rinnalle tai kilpailijaksi nousi 1600- ja 1700-luvuilla uusia opinaloja, kuten *Naturrecht*, *Staatswissenschaft* tai *Kameral- und Polizeiwissenschaft*. Nämä olivat selvemmin tiettyyn speifiin ilmiöön kohdistuvia opinaloja, kun taas *Politik* jäi entistä selvemmin pelkäksi väljäksi kattonimikkeeksi. (vrt. erit. Maier 1966/1980; Dreitzel 1970; Brückner 1977 sekä 1700-luvun ranskalaisista 'taito-oppiin' painottuvista konseptioista Damamme 1982).

'Politiikan' horisontinvaihdos

Koselleckin teesi satula-ajasta tuntuu tätä taustaa vasten sopivan myös 'politiikasta' puhumiseen (vaikkei katkos näyttäydäkään riittävän radikaalina Sellinin *Politik*-artikkelissa, 1978). Omien tutkimusteni mukaan konseptuaalinen katkos näyttää sekä saksalaisella että ranskalaisella kielialueella alkavan v. 1800 tienoilta ja tulevan 'läpiviedyksi' 1800-luvun loppuun mennessä. Tulkintani mukaan tässä katkoksesta on siis kysymys 'politiikasta' puhumisen h o r i s o n t i n v a i h d o k s e s t a opinalakonseptioista toimintakonseptioihin (Palonen 1985b, erit. 27—31). Tämä vaihdos voidaan nähdä rinnakkaisena muissa käsitteissä tapahtuneille katkok-
sille, kuten saksan *Geschichte*-sanan siirtymisessä samoihin aikoihin merkitsemään 'kertomuksen'

rinnalla myös itse 'historian ilmiötä' (Koselleck huomautti tästä esitelmäni liittyen Bielefeldissä 20. 1. 1987).

Nykyajasta käsin tarkasteltuna politiikan ymmärtäminen 'toimintakäsitteeksi' on siksi itsensänselvä, että horisontinvaihdoksen eksplikointi on ongelmallinen. Sanankäytön tulkinnanvaraisuudet saavat aikaan sen, että muutos on jäänyt ilmeisen näkymätön ja huomaamaton aikalaisille itselleen, mikä vaikeuttaa sen ajallista dokumentointia. Ilman teesiä horisontinvaihdoksesta (tai jotakin samansuuntaista ideaa) olisi ainakin tiettyyn rajaan asti mahdollista lukea esimerkiksi Montesquieun ja Rousseau'n tai Kantin ja Fichten tekstejä toimintahorisontin 'sisältä' käsin, mutta kun on kehittänyt tuon tulkintaidean, heidän tekstejä lukiessaan pysyy riittävän varuillaan ja voi päätyä tulokseen, että he kaikki vielä edustavat yksiselitteisesti opinalakonseptioita 'politiikasta' kirjoittaessaan (Rousseausta erityisesti suhteessa suomennokseen vuodelta 1918 vrt. Palonen 1987a).

Horisontinvaihdoksen alkuperää en ole kyennyt tarkasti dokumentoimaan. Hypoteesini mukaan kysymys on alkuaan harmittomalta näyttävästä merkitysten liukumasta: 'poliittista' tai 'politiikka-oppiaineen alaan kuuluvaa' toimintaa on yksinkertaisesti lyhentäen ryhdytty kutsumaan 'politiikaksi', erityisesti hallitsijain tai ruhtinain toiminnasta puhuttaessa, joihin ensimmäiset kohtaamani esimerkit viittaavat (vrt. Palonen 1985b, 29).

Se mikä on jo toimintakonseption ilmausta, mikä vielä opinalakonseption erityinen versio, ei yksityistapauksissa ole aina yksinkertaisesti todettavissa. Erityisesti englannin *policy*- ja ranskan *la politique*-sanoihin sisältyy tietty ambivalenssi siinä, tarkoitetaanko 'jonkun politiikasta' puhuttaessa itse toimintaa vai normatiivista toimintaohjelmaa, joka olisi sovitettavissa opinalakonseptioon. Löytämäni pari sitaattia ilmauksen käytöstä Richelieun ajan Ranskassa (Thuau 1966, 238, 268) ovat tämän mukaisesti tulkittavissa 'taito-oppi'-konseption mukaisesti. Ero esimerkiksi *Guizot'n* (1821 & 1982) kielenkäyttöön näyttäisi olevan siinä, että jälkimmäiselle normatiivinen *la politiquen* tulkinta jo edellyttää tietyn toiminnan olemassaoloa, merkitsee ikään kuin sen itsereflektiota, kun taas 1600- ja 1700-luvun 'taito-opeissa' itse toiminta näytetään ymmärret-

tävän pikemminkin etukäteisten periaatteiden 'soveltamiseksi'.

Liukuma sanankäytössä lienee alkuaan ollut sikäli harmiton, että sitä on käytetty yhteyksissä, joissa ei ole ollut suoranaista sekaannuksen vaaraa akateemisen opinalan nimen kanssa. Kuitenkin uuden kielenkäytön tahattomat seuraukset ovat osoittautuneet mullistaviksi: politiikan toiminnallinen merkitys on 1800-luvun loppuun mennessä jo käytännössä syrjäyttänyt opinalamerkityksen ja käynnistänyt uudentyyppistä keskustelua politiikasta käsitteenä ja ilmiönä. Millaisia realiteettiviitteitä tähän liittyy, vaatisi yksityiskohtaista 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun tekstien läpikäyntiä tästä perspektiivistä. Spekuloida voi tietysti ennen muuta Ranskan suuren vallankumouksen merkityksellä 'toiminnan' aktivoinnille tai viitata jo sitä edeltäviin, mm. valistuksen myöhäisvaiheen salaseuroista esiin nouseviin aktiviteetteihin. Kiintoisa on mm. *Rosanvallonin* (1985, 14—15) huomio siitä, kuinka Ranskassa ilmeisellä katkokseella 1700- ja 1800-lukujen ajattelijoiden välillä ei ole vastinetta Englannissa.

1900-luvun puoleltakin voi löytää vielä muutamia politiikan opinalakonseption puolustuksia (esim. Kjellén 1920, Grabowsky 1932). Heidänkin osaltaan voi kysyä, kuinka johdonmukaisesti he kykenevät pitäytymään tämältyyppisen puhettavan sisällä. Vielä selvempää on, että esimerkiksi ilmauksen *Politik als Wissenschaft* käyttö ei suinkaan ole riittävä merkki opinalakonseption sitoutumisesta, vaan useimmiten on kysymys juuri sellaisesta toiminnan normatiivisesta itsereflektiosta, jota paremmin voi kutsua '*Politik als policy*'-perspektiiviksi (vrt. Palonen 1985b, 96—97). Juuri se, kuinka vaikeaa opinalakonseptiota tavallaan puolustaville kirjoittajillekin on ymmärtää sen lähtökohtia Aristoteleella tai 1700-luvun *Politik*-opinalalla, on ehkä selkein todiste toimintakonseption horisonttiin siirtymien peruuttamattomuudesta.

Minimitulkinta — 'politiikan ilmiöt'

Toimintakonseption horisonttiin siirtymiselle voidaan kuitenkin antaa myös 'syvyydessään' erasteisia tulkintoja. Siirtymän harmittomuus ja näkymättömyys nojaa paljolti siihen, että vielä 1900-luvun teksteissäkin määrällisesti dominoi-

va tulkinta horisontinvaihdoksesta näyttää rajoituvan eräänlaisen minimiohjelmaan: 'politiikkasi' nimitetään tapahtumista, joka koskee vanhan politiikka-opinalan kohdealuetta. Näin tulkiten horisontinvaihdos rajoittuu vain politiikka-subjektiivin, kun taas poliittinen-adjektiivissa ei mistään katkoksesta tarvitse puhua.

Puhe politiikan ilmiöistä pitäytyy tähän horisontinvaihdoksen minimitulkiintaan. 'Politiikassa'-muoto Borg-sitaatissa vastaa vielä tavallaan sitä kenttää, joka 'kuului politiikka-opinalan kohteeseen' 1700-luvulla. Tärkeää tässä ei niinkään ole vielä spesifi rajankäynti politiikan ja ei-politiikan välillä vaan pikemminkin tapa tulkita 'politiikan kuulumista' kenttä. tai sektorimaisen ajatuskuvion avulla. Tämän taustalla voidaan nähdä juuri 'poliittisen' tyhjenemisen *poliksen* spesifisestä sisällöstä 1700-luvulle tultaessa, mikä mahdollistaa sen, että 'politiikka' tosin ymmärretään toiminnaksi, mutta 'toiminta' ei tässä kohdistu mihinkään erityiseen ilmiöön, vaan kysymys on pikemminkin summa-käsitteestä, joka 'kokoaa yhteen' erilaisia 'poliittisia ilmiöitä' koskevan toiminnallisen kentän.

Puhe minimitulkinnaasta koskee siis pikemminkin itse käsitteen muotoa tai tyyppiä kuin sen sisältöä. Tämähän ei suinkaan ole välttämättä staattinen, vaan sisältää melkoisen liikkumavaran, joka on mahdollistanut sen, että 'politiikkaan kuuluvien ilmiöiden' kenttää tulkitaan toki tänään melkoisesti toisin kuin 1700-luvun opinalan kohdealue edellyttäisi, vaikka kyse onkin vain merkitysten liukumista eikä radikaaleista katkoksista esimerkiksi suhteessa hallitsemisen ja valtion käsitteisiin. Tämän 'joustaavuuden' lähde on juuri se epämääräisyys, joka liittyy 'poliittisen' heikkoon eksplikointiin ja sitä vastaavan 'politiikkaan kuuluvien ilmiöiden' rajojen epämääräisyyteen. Koko puhetavalle on tunnusomaista runsas ostentatiivisten määritelmien käyttö ja näissä mainittujen mallitapausten listan jättäminen avoimeksi esimerkiksi 'jne.'-lausekkeen avulla. Juuri tämä menettely sallii 'uusien ilmiöiden' *ad hoc*-mukaanlukemisen 'politiikkaan kuuluviksi' samalla kun toiset hiljaisesti saavat väistyä taka-alalle.

Politiikan käsitehistoriasta voi siten tavallaan puhua myös tämäntyyppisten summaavien poli-

tiikkakäsitysten horisontissa. Juuri niiden kysymyksenasettelun kannalta koetaan keskeiseksi vielä nykyäänkin melkoisesti debatoitu vastakohtaisuus 'laajemman ja suppeamman' politiikkakäsityksen välillä (Jansson 1969:n ohella vrt. esim. Leftwich (toim), 1984). Tästä keskustelusetelmasta käsin olennaisena näyttäytyy mm. tendessi, jossa 'politiikan kenttä' on vähitellen laajentunut siten, että valtion, hallituksen ja parlamentin rinnalle on ensin puolueet, sittemmin etujärjestöt, nyttemmin jopa vaihtoehtoliikkeet jne. alettu tunnustaa 'politiikkaan kuuluviksi' ilmiöiksi, vaikka uusimpia tunnustuksia edelleen myös vastustetaan.

Kuitenkaan summaavien konseptioiden sisäinen käsitehistoria ei rajoitu pelkästään politiikan kentän rajankäyntiin. Tradition sisällä voi yhtä hyvin puhua myös poliittisen toiminnan painopisteen siirtymisestä, esimerkiksi valtioparadigman väistymisestä puolueparadigman tieltä. Tätä kannalta traditiossa on aktualisoitunut esimerkiksi vastakohtaisuus politiikan ja hallinnon välillä, mikä 1700-luvulla ei vielä tunnu olleen ajateltavissa. Nykykeskustelussa taas on tradition sisältä käsin alettu epäillä myös puolueparadigmaa ja joskus suorastaan kuulutettu 'uutta politiikkaa' puolueiden tilalle astuvan paradigmaattisen politiikkamuodon mielessä (parodioinnista vrt. Palonen 1984).

Analyttisesti tarkastellen 'politiikan' käsitteen eksplikointi voidaan summaavissa konseptioissa nähdä kaksitasoiseksi: sekä politiikan rajoja että sen paradigmaa koskevaksi. Eksplikoinnin tehtävä ei kuitenkaan ole ajatella 'politiikkaa' uudella tavalla vaan pikemminkin pyritään sen mahdollisimman osuvaan ilmaiseamiseen, minkä kaikkien oletetaan 'muutenkin tietävän'. Tällainen tehtävä on monilla iskulausemaisilla 'politiikan määritelmillä', vaikkapa David Eastonin (1953) 'auktoritatiivisella arvojen jaolla'.

Summaavien politiikkakäsitysten vetovoima liittyy ennen muuta niiden läheisyyteen arkikieleen, olettamukseen että ne vastaavat sitä, mikä 'yleisesti ymmärretään' politiikaksi. Tämän kääntöpuoli on varsinaisten käsitekonstruktioiden alistaminen kommunikointitarkoituksille (vrt. Palonen 1987c): määritelmät eivät pyri muuttamaan tai ohjaamaan puhetta politiikasta vaan pikemminkin mukautumaan siihen ja kattamaan sen mahdollisimman tyhjentävästi.

Huolimatta tradition mukautuvuuskyvystä juuri konseptioiden alisteisuus arkikielelle johtaa siihen, että kielenkäytön muutokset tuottavat koko puhetavalle vaikeuksia: määritelmät eivät tahdo pysyä arkikielen käyttötapojen 'perässä' eivätkä ne myöskään saisi mennä sen 'edelle'. Tämä on yhteydessä muutosrytmin erilaisuuteen. Arkikielen politiikka-sanaston merkitykset muuntuvat jatkumomaisesti sekä suunnaltaan sattumanvaraisesti ja ennakoimattomasti, kun sen sijaan määritelmiä voi korjata vain katkoksin. Siis liiaksi kielenkäytöstä 'jälkeenjääneiden' määritelmien tarkistaminen tapahtuu erityistilanteissa, joissa tulkinta 'politiikan ilmiöiden' paradigmatista ja rajasta on 'normalisoitava' suhteessa kielenkäyttöön poistamalla 'jälkeenjääneisyys'. Kuinka hyvin tämä vastaavuuden palautus onnistuu, sitä on vaikea etukäteen sanoa, eikä ole myöskään takeita siitä, etteivätkö määritelmät ainakin joissakin suhteissa muuttuisi kielenkäytön ohjaukseksi ja kontrolliksi — ainakin sitä tietä, että ne pyrkisivät estämään 'liiallisia' ja 'asiattomia' muutoksia, jotta ei taas tarvitsisi muuttaa määritelmiä niitä vastaaviksi.

Politiikka-sanaston arkipäiväistä käyttöä 1900-luvulla ei ole juuri lainkaan systemaattisesti tutkittu. Kuitenkin pinnallinenkin perehtyminen politiikka-teksteihin viittaa siihen, että kielenkäyttöön sisältyy useita ulottuvuuksia ja aspekteja, jotka sekä kirjoittaja että lukija 'ymmärtävät' mutta joita he eivät kykene pohjaan myöten eksplikoimaan ja erottamaan vivahteita toisistaan. Siten politiikka-sanaston käyttö säilyy arkikielessä varsin jäsentymättömänä ja spontaanina. Jos jokin 'politiikan määritelmä' tyytyy politiikan paradigman ja rajojen määrittämiseen, se voi eksplisiittisesti tematisoida vain muutaman niistä ulottuvuuksista ja aspekteista, joita arkikieliseen sanankäyttöön sisältyy. Mitä kattavampaa käsitystä 'politiikan ilmiöistä' ajetaan takaa, sitä diffuusimmaksi tahtovat sekä paradigma että rajaviivat jäädä. Mutta jos taas määritelmällä pyritään tarkentamaan näitä, siirrytään helposti kielenkäytön ohjailuun samalla kun toisaalta pakostakin kadotetaan joitakin arkikielen ehkä oleellisiäkin politiikasta puhumisen aspekteja ja ulottuvuuksia.

Perustava oletamus koko 'politiikan ilmiöt'-puhetavassa on oletamus, että 'politiikka' on jotakin yleisesti tunnettua. Tai täsmällisemmin asia

voitaneen ilmaista kääntäen: *politiikkakäsitysten erot oletetaan marginaalisiksi*. Vain tällä edellytyksellä onkin mahdollista puhua harmittomasti politiikasta, tarvitsematta joka välissä viitata siihen, minkä politiikkakäsityksen mukaisesta merkityksestä onkaan puhe.

Sekä käsitehistorian että ajankohtaisten politiikka-tekstien lukemisen perusteella on helppo kiistää tämän oletuksen realistisuus. Eihän ole lainkaan harvinaista tilanne, jossa samaa toimenpidettä voi luonnehtia sekä 'politisoinniksi' että 'epäpolitisoinniksi' ilman että jäisi jäljelle mitään 'yhteistä nimittäjää', jonka osapuolet hyväksyisivät 'politiikaksi'. 'Politiikan ilmiöt'-konseptiot joutuvat kuitenkin turvautumaan tällaisen nimittäjän etsintään, ts. olettamukseen siitä, että kaikki merkityskonfliktit olisivat 'sulattavissa' kunhan paradigmat ja rajoja tarpeeksi muunnetaan.

Ei tietysti ole mitään etukäteisiä perusteita torjua tuollaisen 'sulattavuuden' mahdollisuutta yksityistapauksessa. Mutta voi myös ajatella niitä seurauksia, joihin tämä 'sulatusuunimalli' johtaa. Ennen muuta siitä kiinni pidettäessä joudutaan tietoisesti arkikielestä poikkeavat tai tahallisen yksipuoliset käsitykset politiikasta leimamaan sekoiluksi, häirinnäksi, provokaatioiksi jne. Samalla tavalla reaali maailman 'uudet ilmiöt' voidaan tunnistaa vain summaavan konseptin lisäyksinä tai korjauksina, kun taas mahdollisuus koko 'politiikan ilmiöiden kentän' toisenlaiseen ymmärtämiseen 'uutta ilmiötä' paradigmatena käyttäen on tuskin ajateltavissa tämän tradition sisällä.

Nämä vaikeudet eivät tietenkään ole sinänsä riittäviä perusteita koko 'politiikan ilmiöt'-puhetavan hylkäämiselle. Pikemminkin tämän tradition historiaa voi hyvinkin yrittää kirjoittaa 'sisältöpäin', juuri mainituntyyppisten vaikeuksien kohtaamistilanteiden käsittelyn historiana. Tosin on ilmeistä, että näinkin tehtäessä enemmän tai myöhemmin jouduttaisiin ainakin hiljaisesti ottamaan ratkaiseva askel ulos traditiosta kohti 'politiikan ilmiö'-konseptioita.

Politiikan ilmiön esiinnousu

'Politiikkaan kuuluvien ilmiöiden' kutsuminen 'politiikaksi' sisältää kuitenkin myös mahdolli-

suuden syvempään ajatustavan muutokseen. Tässä suhteessa käsitteellinen muutos voi edetä kahteen suuntaan, täydentämällä laadullista horisontinvaihdosta vähittäisillä muutoksilla tai toisen konseptuaalisen katkon toteutumisena. Molemmat kehityslinjat ovat keskeisiä 1800- ja varsinkin 1900-lukujen politiikan käsitehistoriassa.

Minimitulkinta 'politiikasta toimintana' kohdistuu siis edelleen 'politiikan ilmiöiden kenttään'. Siinä ei vielä kysytä, 'missä on politiikan poliittisuus' tai 'mikä tekee politiikan juuri politiikaksi'. Kuitenkin toiminnalliseen horisonttiin siirtymisen jälkeen tämäntapaisten kysymysten esittämiseen alkaa olla 'tilaa'. Puhe esimerkiksi 'hallituksen politiikasta' sisältää jo mahdollisuuden ymmärtää 'politiikka' erityiseksi ilmiöksi, joka ei koske mitä tahansa 'hallituksen tekemistä', kuten sektoraalinen konseptio on tyytynyt oletamaan. Ernst Vollrathin (1985) tavoin voidaan eräs puoli konseptuaalista katkosta politiikan käsitehistoriassa nähdä siinä, kuinka vasta tuon horisontinvaihdoksen myötä on 'politiikka' tai 'poliittisuus' alettu ymmärtää spesifiksi ilmiöksi. Tässä mielessä voi puhua 'laadullisten' konseptioiden irrottautumisesta pelkistä summaavista.

Politiikan käsitehorisontin vähittäinen muutos horisontinvaihdoksen jälkeen ilmenee ennen muuta politiikan toimintaluonteen autonomisoidumisena, joka irrottaa sitä opinalakonseption kysymyksenasetteluista, ts. 'piirtää horisontin ääriviivat' toisenlaisin menettelyin kuin edellisille ominainen sektorijajattelu. Kun politiikka aletaan ymmärtää 'toiminnan' erityistapaukseksi — 'toiminta' sinänsä voidaan tulkita ilmiöksi, joka oli 'uusi teema' myös aikakauden filosofialle — puhe toiminnasta sisältää eräänlaisen oman 'logiikkansa', jonka mukaan kaikki etukäteiset rajoitukset niin toimijan kuin kohdealueenkin suhteen saattavat osoittautua turhiksi rajoituksiksi. Tämäntapaisten toimintalogiikan vaatimusten noudattamisena — traditiota vastaan mutta arkikielen merkityslaajentumia tietoisesti käyttäen — voidaan keskeisesti nähdä niin politiikan 'subjektin' kuin sen 'objektinkin' irrottautuminen valtiosidonnaisuudestaan ja siirtyminen kohti ajatusta, että kuka tahansa voi minkä tahansa asian suhteen 'tehdä politiikkaa', jos tietyt toiminnan 'poliittisuuden' yleiset ehdot täyttyvät. (Tarkemmin ks. Palonen 1985b, 72—95).

1800-luvun puolella politiikan irtaantumisen ta valtiosta on niin saksalaisella kuin ranskalaisellakin kielialueella vasta niukasti merkkejä. Vielä v. 1900 Georg Jellinek katsoo, että »poliittisuuden käsitteessä on jo ajateltuna valtion käsite» (1900, 158), kun taas Carl Schmitt v. 1927 kääntää ajatuksen: »Valtion käsite edellyttää poliittisuuden käsitettä» (1927, 1). Ranskalaisella kielialueella politiikan valtiostairrottautuminen ja pelkistäminen toiminnalliseen ytimeensä on vienyt kauemmin. Kun Bertrand de Jouvenel (1963, 29) kiteyttää 'politiikan juureksi ajatuksen »ihminen saa toisen tekemään jotakin», hän saa vielä etatistiset arvostelijat kimppuunsa (ks. esim. Aron 1972, 153).

Vähintään yhtä kiinnostavaa kuin politiikan ulkoisten rajojen vähittäinen purkaminen on kuitenkin se katkos, joka ulottuu 'poliittinen'-adjektiivin merkityksiin. Siirtyminen oppialakonseptiosta toimintakonseptioonhan koskee alkuun vain politiikka-substantiivia, ja mahdollisuus käyttää adjektiivia entiseen tapaan lienee ollut sen eräs edellytys. Minimitulkinta pitäytyy tässä käytännössä: sille 'poliittinen'-adjektiivi on pelkkä kohdealueeseen kuulumista ilmaiseva määre. Tämän rinnalle on kuitenkin jo 1800-luvulla — esimerkiksi Hegelillä ja Tocquevillellä — nähtävissä poliittinen-adjektiivin 'laadullista' käyttöä, joka osin liittyy 'poliittisen' eriytymiseen valtion ja hallituksen käsitteistä, osin on yhteydessä 'poliittinen'-adjektiivin jo uuden ajan alkupuolella käytössä olleisiin 'ovela, taitava'-merkityksiin, jotka 1800-luvulla (esimerkiksi Bismarckilla) ovat muuntuneet ajatukseksi politiikasta erityistä 'taitoa' vaativana toimintana. Näistä alkulähteistä 'poliittinen'-adjektiivinen laadullinen käyttö on yleistynyt mitä tahansa 'poliittisen' spesifejä tunnusmerkkejä koskevaksi, miten kukin näitä sitten tarkemmin tulkitseekaan (vrt. Messinger 1927).

Tämä kehitys näyttäytyy myös sanastossa, kuten adjektiivin substantivointina: em. sitaateissa sekä Jellinek että Schmitt käyttävät muotoa *das Politische*. Tämä menettely sisältää asianomaisen ilmiön abstrahoinnin: *das Politische* ei ole vain *politisch*-adjektiivin käyttötapojen summa, vaan ainakin eräissä tapauksissa, kuten Schmittin *Freund-Feind*-erottelussa poliittisuuden kriteerinä (1932, 26), käsitteen merkitystä on tietoisesti supistettu asian 'ytimeen' pitäytyväksi. Sch-

mittin konseptio on myös mallitapaus 'poliittisuuden' ja 'politiikan' erottamisesta toisistaan: edellinen kuvaa suhteenmuodostusta, jälkimmäinen rajoitetaan suhteelle alistetuksi aktiviteetiksi (ks. myös Freund 1965). Tällainen erottelu on tietysti problemaattinen: voidaanko Schmittin tavoin olettaa poliittisuus politiikkaa edeltäväksi eikä vasta siinä näyttäytyväksi (vrt. Palonen 1985a, 63—80).

Samansuuntainen kehitys näyttäytyy myös ranskassa siten, että *la politique*-muodon rinnalla myös *le politiqueta* on alettu käyttää 'poliittisuutta' tarkoittavassa merkityksessä. Toki aikaisemminkin sana on tarkoittanut paitsi politiikkaa myös 'poliittisen' sektoraalista nimitystä, joka erottaa sen esimerkiksi taloudellisesta (*l'économique*), kun taas abstraktimpi 'poliittisuuden' merkitys näyttäisi nojaavan Weimarin Saksan aikaisiin käytäntöihin (vrt. Morgenthau 1933, Mankiewicz 1937).

Kiintoisin neologismi on kuitenkin 'politisointi'. On ilmeistä, että vielä 1800-luvulla 'politiikan alue' koetaan siksi vakiintuneena ja sitä koskevat tulkintaerot siksi marginaalisina, että koko ajatus jonkin asian muuttamisesta 'poliittiseksi' tai edes 'poliittisemmaksi' on vieras. Erään tiedon mukaan, joka sopii myös itse käyttämäni lähteiden välittämään kuvaan, *Politisierung*-subjektiivin olisi ottanut käyttöön Karl Lamprecht v. 1907 (vom Bruch 1980). Uusimman hakuteostiedon mukaan taas *politisation*-sanaa ranskassa olisi ensiksi käyttänyt venäläissyntyinen, Saksassa opiskellut filosofi Alexandre Koyré v. 1929 (*Matériaux pour l'histoire du vocabulaire du français* 1978).

Politisoinnista voi tietysti puhua ainakin rajankäyntikiistojen tasolla myös summaavien konseptioiden yhteydessä. Tällöin keskustelua värittää kuitenkin lähes poikkeuksetta sanan pejoratiivisuus: ei niinkään vaadita asioiden politisointia kuin moititaan 'puhtaiden asiakysymysten' tms. politisointia — jos ehkä joskus samalla myös toisten kysymysten 'epäpolitisointia' (Vrt. Vedel (toim.), 1962). Laadullisissa konseptioissa kysymyksenasettelu näyttää aivan toisena: 'politisointi' on niissä pikemminkin keino irrottaa puhe politiikasta kohdesidonnaisuudestaan siten, että ei ole mitään kysymyksiä, jotka olisivat tarkastelukulmasta ja käytettävästä konseptiosta riippumatta 'varmasti poliittisia', mutta toisaal-

ta ei myöskään mitään 'varmasti epäpoliittisia', ts. konseptioista ja näkökulmasta riippumatta 'politiikalta rauhoitettuja' kysymyksiä. Toisin sanoen millä tahansa ilmiöllä on potentiaalisesti 'poliittinen aspektinsa' tai kääntäen ilmaisten 'politiikan ilmiö' näyttäytyy aspektina potentiaalisesti missä tahansa kysymyksessä. Tästä perspektiivissä ajatus erillisestä 'politiikan alueesta' tulee tarpeettomaksi ja harhaanjohtavaksi: 'politiikkaa' on siellä ja vain siellä missä toimitaan 'poliittisesti' (vrt. Morgenthau 1929; 1933).

'Politisointi' ei näin tarkoita niinkään jonkin asian muuntamista 'epäpoliittisesta poliittiseksi' vaan pikemminkin poliittisen näkökulman tai tarkastelutason mukaanottoa. Ehkä radikaalein katkos 'politiikan ilmiö'-puhetapaan onkin siinä, että ilmiöiden 'poliittisuus' ei yleensä ole mitään mikä olisi olemassa tai puuttuisi 'asioiden luonnon' perusteella, vaan 'poliittisesta aspektista' puhuminen edellyttää aina myös 'subjektin' ja hänen politiikkakäsityksensä huomioon ottamista. Mitä tahansa kohdetta tarkasteltaessa on siten mahdollista sekä 'panna päälle' että 'ottaa pois päältä, mielenkiinnon sen 'poliittiseen puoleen' suuntaava näkökulma.

Vaatimuksena politisointi esiintyy saksalaisessa keskustelussa jo pian Lamprechtin neologismin käyttöönoton jälkeen. Ekspressionistien kirjallinen sukupolvi, joka polemisoi edellisen sukupolven estetismia vastaan, on tässä suhteessa edelläkävijänä. Erityisesti Ludwig Rubiner ja Kurt Hiller 'kunnostautuvat' tässä jo ennen ensimmäistä maailmansotaa ja nostavat esiin poliittisuuden kokemuksen intensiivisyysaspektin, joka mahdollistaa myös puhumisen poliittisuuden ja politisoinnin aste-eroista (tarkemmin Palonen 1985a, 15—22; 1985b, 57—67). Samalla intensiivisyydestä tulee eräänlainen paradigma puhtaasti laadullisen poliittisuuskonseptin yhdistämiselle tiettyyn määrälliseen kriteeriin, jollaisena se esiintyy myöhemmin mm. Schmittin (1927/1932) ja Hans Morgenthauin (1929; 1933) poliittisuuskonseptiossa.

Asioiden ohella puhutaan myös ihmisten politisoinnista. Eräissä tapauksissa tämä merkitsee vain pelkkää lisääntynyttä mielenkiintoa 'politiikkaan', toisissa tähän yhdistyy poliittisuuskokemuksen tulo elämässä keskeiseksi. Erityisesti ensimmäisestä maailmansodasta lähtien politisoitumiskokemuksen taustalla on sen ymmärtämi-

nen, ettei politiikasta kuitenkaan pääse eroon, että ihmiset ovat 'politiikkaan heitettyjä', mikä tilanteen voi parhaiten hallita tekemällä itse aktiivisesti politiikkaa (vrt. Hausenstein 1915, 175).

Politisoinnin vaatimisen suhteen vastakohta saksalaisen ja ranskalaisen keskustelun välillä on huomionarvoinen. Ranskassa *politisation*-termi on säilyttänyt melkein pä yksinomaan pejoratiivisen luonteen, osin siksi että essentialistiset, 'asioiden luonnon' perusteella poliittisuutta tarkastelevat ajatustavat ovat säilyttäneet ylivalansa, osin siksi että sanan merkitys on sidottu natsien toteuttamaan 'politisointiin' (vrt. Maniewicz 1937), joka myöhemminkin on taustalla 'politiikan asioihin sekoittamisen' moittimisessa (vrt. Vedel (toim.) 1962).

Politiikan käsitteellistyminen

Suhde 'politiikan ilmiön' ja 'politiikan käsitteen' välillä on edellä jätetty täsmentämättä. Se voidaan kuitenkin tehdä esimerkiksi fenomenologisin termien niin, että politiikan ilmiö viittaa tiettyyn kokemukseen (*noesis*) jonka 'korrelaatti' (*noema*) politiikan käsite on. Jos käsite ymmärretään kysymykseksi eikä vastaukseksi, politiikan ilmiön autonomisoitumiseen ei vielä välttämättä liity politiikan käsitteellistymistä, vaan tämä edellyttää sitä, että politiikan käsitteestä nähdään asianmukaisena esittää erilaisia tulkintoja, politiikan konseptioita. Näin myös politiikan käsitteellistymisellä on oma historiansa, joka ei palaudu politiikan ilmiön esiinnousuun.

Politiikan ja yleensä toiminnan tematisointia käsitteenä on vaikuttanut ja jarruttanut se, että filosofiassa ja lunnontieteessä käsitteenmuodotuksen kohteina on pidetty vain staattisia tai 'lainomaisesti' muuttuvia ilmiöitä. Poliitiikan toimintakonseptioon siirtyminen voidaan jälleen Kosellekin termiä käyttäen tulkita erikoistapaukseksi 'satula-ajan' käsitteellistymisessä yleisemminkin havaittavissa olevasta siirtymisestä 'liikekäsitteisiin' (*Bewegungsbegriffe*) (Kommentti esitelmäni Bielefeldissä 20. 1. 1987). Tällaisia käsitteitä varten tarvitaan uusia ilmaisemisen instrumentteja, jollaisina politiikan suhteen mainitut sanastolliset uutuudet ovat toimineet.

Saksalaisella kielialueen suhteen voi hieman yksityiskohtaisemmin tarkastella sellaisten käsit-

teiden kuin liike, muutos ja tuleminen esiinnousua politiikkakäsityksissä. Silmään pistää ennen muuta taustaltaan romanttisiin organismiteorioihin liittyvien kirjoittajien, kuten J. C. *Bluntschlin* (1876) ja Albert *Schäfflen* (1897), ehkä ensimmäisenä nähneen politiikan omaleimaisuuden näissä, sen pelkästä hallinnolle ominaisesta rutiininomaisuudesta erottavissa käsitteissä. Toisaalta kamppailun ja konfliktin käsitteet — ilman sosiaalidarwinistisia 'funktionalisointia' — näyttävät ehkä ensimmäisinä Max Weberin varhaisissa, Nietzscheen moralismikritiikin inspiroimissa kirjoituksissa (1895; 1896). Kuitenkin vasta Weberin myöhäisiä kirjoituksia (1918; 1919) voi pitää ensimmäisinä yrityksinä systematisoida politiikkaa toiminnallisena liikekäsitteenä, jota sitten Weimarin tasavallan aikana muut, kuten Helmuth *Plessner* (1924; 1931) seuraavat, kun taas toiset, kuten Schmitt ja Karl *Mannheim* (1929), etsivät sellaista 'poliittisuutta', joka pysäyttäisi politiikan 'liikkeen', tosin Schmitt siten että ratkaisu ystävästä ja vihollisesta tekona sisältyy tähän pysäytykseen (vrt. Palonen 1985b, 137—140).

Rikas saksalainen keskustelu n. vuodesta 1910 vuoteen 1933 merkitsee politiikan käsitteellistymiselle ratkaisevaa läpimurtoa. Tosin tuokaan keskustelu ei syntynyt julistuksesta, että nyt politiikastakin on tullut samanlainen problemaattinen ja erilaisia tulkintoja vaativa käsite kuin mitä esimerkiksi 'taide' jo jonkin aikaa oli ollut. Pikemminkin mainitut kielenkäytön uutuudet sekä toisaalta maailmansodan ja vallankumousprosessin tuottamat uudet, ihmisten elämää politisoivat kokemukset merkitsivät sitä, että enempää akateeminen traditio kuin muuntunut jokapäiväinen kielenkäyttökään eivät antanee enää selkänobjaa harmittomalle politiikasta puhumiselle. Vuoden 1918 jälkeen saksalainen keskustelu jättää kuvan, että oltiin suorastaan pakotettuja ajattelemaan politiikan ilmiötä uusista näkökulmista.

Weberin *Politik als Beruf* (1919) voi osin tulkita juuri tästä kontekstista. Sehän on alunperin Münchenin vallankumouksen aikana tammi-kuussa 1919 ylioppilasjärjestön pyynnöstä pidetty esitelmä. Tilanne onkin kuvaava: tunnetulta auktoriteetilta tilataan esitelmä aiheesta ikään kuin odottaen, että hän määritteli käsitteen niin tyhjentävästi, että epä tietoisuudesta päästäisiin

eroon ja keskustelu voitaisiin lopettaa (vrt. Birnbaum 1974, 79—81). Puheenvuoron tilaajien tarkeitukset eivät selvästikään täytyneet. Weberin puheenvuoroon kyllä toistuvasti viitataan Weimarin tasavallan ajan politiikkateksteissä, mutta ei koskaan perusteellisemmin käsitelty eikä käytetty systemaattisten erillistutkimusten lähtökohtana. Toisaalta tänä päivänäkin kiistellään siitä, miten tekstin politiikan konseptiota olisi tulkittava.

Pyrkimys lopettaa käsitteellinen kaaos ja 'palauttaa järjestys' voidaan lukea valtaosasta Weimarin tasavallan rikkaan politiikkakeskustelun puheenvuoroja, ehkä erityisen selvästi Schmittin ja Mannheimin konseptiota. Nämä tarkoitukset eivät kuitenkaan toteutuneet. Päinvastoin Schmittin *Der Begriff des Politischen* nostatti aikakauden kiivaimman polemiikin, joka samalla loi kriitikoille (esim. Plessner, Morgenthau) tilaisuuden omien konseptioidensa kehittelyyn (debatista vrt. Palonen 1985b, 141—142).

Tietty pyrkimys politiikan käsitteen tyhjentävään määrittelyyn voidaan nähdä myös 1950- ja 1960-lukujen harvoissa perusteellisissa politiikan konseptioissa (Arendt, de Jouvenel, Freund). Kuitenkin he olivat akateemisessa maailmassa, erityisesti suhteessa institutionalisoituneeseen *political scienceen*, niin sivullisia, että heidän konseptioistaan ei lainkaan tarvinnut piitata konkreettisuudessa tutkimuksessa (kun sen sijaan saksalaiset valtiosääntöjuristit ovat joutuneet 'selvittämään välinsä' Schmittin kanssa).

Politiikan tulo tulkinvaraiseksi ja kiistanalaiseksi käsitteeksi ei siis ole tarkoituksellista vaan kontrolloimattoman prosessin tulos, joka on muuntunut kiertämättömäksi. Mutta ilmeisesti tärkeää ei olekaan se, pitääkö omaa konstruktioitaan käsitteestä tahallisen yksipuolisena ja kiistoille alttiina: riittää, että kohtelee toisten konseptioita näin. Tältä kannalta käsitteellistymisessä olennaiseksi nousee se 'tyylillinen' katkos, jossa iskusanamaiset määritelmät on korvattu persoonallisten konseptioiden konstruoinnilla, ts. on muutettu niitä kriteereitä, jotka politiikkakäsitysten 'laadulle' ja 'tasokkuudelle' asetetaan (vrt. Palonen 1987c).

Politiikkakäsitykset taideteoksina

Millaisia vaatimuksia sitten 'tasokkaille' politi-

kan konseptioille voitaisiin asettaa? Käsitetehistorian taustaa vasten mutta myös mahdollisia uusia konstruktioita silmällä pitäen näitä kannattaa lyhyesti käsitellä.

Ekspressionistiliteraatit olivat ehkä ensimmäisiä, jotka tietoisesti provokatiivisesti poikkesivat yleisestä kielenkäytöstä ja käsitteen traditioista ja tulkitsivat politiikkaa käsitteenä omia tarkoituksiaan silmällä pitäen. Mutta myös silloin kun uudella politiikan konseptiolla tavoitellaan 'järjestyksenpalautusta', ei voida tyytyä 'yleisesti tunnetun' osuvaan ilmaisuun vaan pikemminkin lähtökohdaksi sopii jokin idea tai tulkinta tapahtumasta, joka ensi silmäyksellä näyttää kaikelle 'politiikalle' vieraalta, mutta joka konseptin kehittelyn kautta pyritään osoittamaan sellaiseksi, että sillä voi avata uusia näköaloja koko politiikan ilmiöön. Paul *Feyerabendin* (1975) termiä käyttäen voi sanoa uusien politiikan konseptioiden edellyttävän tiettyä **k o n t r a i n d u k t i i v i s u u t t a**.

Käsitetasojen suhteen voi puhua **k o n s e p t u a a l i s e n a u t o n o m i a n** vaatimuksesta. Toisin sanoen poikkeaminen yleisestä kielenkäytöstä ja esittämiskontekstin aktuaalisista realiteettiviitteistä ei ole peruste kritikoita tiettyä politiikkakäsitystä, vaan tässä on käytettävä pikemminkin 'sisäisiä' kriteereitä, samaan tapaan kuin filosofisten oppirakennelmien tai taideteosten arvostelussa. Vasta tämä autonomiateesi tunnustaan voidaan puhua varsinaisesta politiikan konseptioiden historiasta. Jos tätä yritetään kirjoittaa siten, että politiikan myöhäistä käsitteellistymistä ei noteerata, jälkiviisauden vaarat ovat ilmeisiä. Mutta jos löydetään menettely, joilla nämä vältetään, voi ainakin toimintakonseptioiden horisontin sisällä mennä ajassa taaksepäin, puhua esimerkiksi Clausewitzin — 1800-luvun ehkä merkittävimmän politiikkakirjailijan — politiikan konseptiosta lähes vertailukelpoisena 'käsitteellistymisen' jälkeisen ajan konseptioihin verrattuna.

Sikäli kun politiikan käsitteellistymisen kääntöpuoleksi tunnustetaan konseptioiden moninaisuus ja vastakkaisuus toisilleen, voidaan myös luopua mahdollisimman tyhjentävien 'politiikan määritelmien' tavoittelusta temaattisesti **y k s i p u o l i s t e n** konstruktioiden hyväksi. Poliitiikan konseptioiden erotkan eivät näyttäyty niinkään vastausten kuin kysymysten eroina, ts.

eroina ulottuvuuksien, aspektien ja perspektiivien tematisoinnissa.

Nämä kriteerit täyttäviä politiikan konseptioita voi persoonallisuudessaan ja aikaa vaativassa konstruktiossaan verrata taideteoksiin tai taiteilijain koko *oeuvre*n (vrt. Palonen 1987c). Tämä myös relativoi havainnollisesti 'paremmuus-kysymykset': yhtä vähän kuin on mieltä kysyä, ovatko Kleen taulut 'parempia' kuin Kandinskyn, voi saman kysymyksen esittää esimerkiksi Weberin ja Arendtin politiikan konseptioista. Vaikka taideteostasoisia politiikan konseptioita on toistaiseksi ilmeisen harvoja, ei niiden hyväksymisen ja hylkäämisen suhteen tarvitse jakaantua puolustajiin ja vastustajiin sen enempää kuin modernin taiteen luomustenkaan suhteen. Jos esimerkiksi tematisoi politiikan käsitettä konkreettisen tutkimuksen yhteydessä, ei suinkaan tarvitse 'sitoutua' johonkin erityiseen näkemykseen, vaan eri konseptioiden ajatuksia voi vapaasti yhdistellä ja muunnella omia tarkoituksiaan varten (toki tietoisena riskistä, että näin tehtäessä niiden 'idea' voi kadota). Toisaalta käsittehistorioitsija voi pyrkiä rekonstruoimaan politiikan konseptioiden 'klassikkoja' sellaistenkin kirjoittajien teksteistä, joille ei ole ollut mitään aikomusta kuulua tähän sarjaan (vrt. Palonen 1987b).

Sekä heuristisen käytön että käsittehistoriallisen tutkimuksen kannalta on aiheellista täsmentää yllä väljäksi jättämäni puhetta politiikan käsitteen ulottuvuuksista, aspekteista ja perspektiiveistä. Tällä diskussiolla voi antaa myös viitteitä siihen, milaisten kysymysten välityksellä 'politiikan tutkimusta' voi tehdä sen jälkeen kun on radikaalisti luovuttu 'politiikan ilmiöt'-puhetavalle tunnusomaisesta aihepiirijattelusta.

Puhe politiikan ulottuvuuksista eli dimensioista voidaan ymmärtää vastakohtana sille yksilulotteisuudelle, joka sisältyy puheeseen politiikan ilmiöistä sektorina tai kenttänä. Tältä kannalta voi tematisoida mm. politiikan aika- ja tilakysymykset ja niiden suhteen 'politiikan ilmiön ulottuvuuksina'. Voidaanko 'politiikalle' yleensä pitää tunnusomaisena mitään spesifistä aika- tai tilakäsitystä? Miten eri konseptiot eroavat näissä suhteissa toisistaan? Tältä kannalta mieleen tulee esimerkiksi *polis*-tilan esiin ottavan Arendtin konseptin tilapainotteisuus vastakohtana futurologiaan suuntautuvan de Jouvenelin konseption

aikapainotteisuudelle.

Myös politiikan suhdetta kieleen on paikallaan käsitellä politiikan ilmiön ulottuvuutena. Lähtökohdaksi voidaan ottaa Machiavellistä lähtien 'politiikalle' spesifiseksi ymmärretty sanojen ja tekojen välinen kuilu, jolloin eri konseptioita voi arvioida sen suhteen, miten ne tulkitsevat tätä kuilua ja suhtautuvat siihen. Ääripäinä voidaan nähdä toisaalta moralismiin kallistuvat konseptiot, joille tekojen poikkeaminen sanoista on sinänsä pahasta, ja toisaalta behaviorismin yms. oppeihin pitäytyvät käsitykset, joissa sanat ovat pelkkää propagandistista rekvisiittaa.

Vastakohtana yksikerroksiselle 'politiikan ilmiöt'-traditiolle olen edellä luonnehtinut politiikkaa ilmiöiden aspektiksi. Toisaalta voi myös erottaa toisistaan 'politiikan aspekteja' silloin kun on kysymys ilmiön yksipuolisista tarkastelu- tai valotuskulmista. Tarkastelijan kysymyksenasettelu tulee tällöin jo mukaan osaksi itse ilmiön ymmärtämistä. Aspektien mielessä voidaan puhua esimerkiksi tiettyjen vastakohtaparien luonnehtimista kysymyksenasetteluista. Keskeisiä vastakohtaisuuksia ilmaisemaan voi esimerkiksi puhua politiikan asia- ja henkilöaspekteista, yksilöllisestä ja yhteisöllisestä aspektista, konflikti- ja konsensusaspektista tai materiaalisesta ja kokemuksellisesta aspektista.

Eri politiikan konseptioita voi arvioida sekä esiin otettujen aspektien että näiden suhteen omaksuttujen kannanottojen tasolla. Niinpä esimerkiksi Schmittin *Freund-Feind*-konseptio sisältää henkilöaspektin etusijan asia-aspektiin verrattuna sekä sitoutumista yhteisölliseen aspektiin — yksilöillä ei ole Schmittin mukaan vihollisia — missä suhteessa Plessnerin tapa käyttää käsitteparia muuttaa sen yksilötasolta lähteväksi.

Perspektiivit politiikkaan voidaan nähdä aspekteja ja dimensioita 'korkeammanasteisina' yksipuolisina kokonaistulkintoina politiikasta. Perspektiivierona olen käsitellyt vastakohtaa politiikan *policy*- ja poliittisuusperspektiivien välillä: edelliset painottavat politiikassa pikemminkin ohjelmallista jatkuvuutta, joka liittyy yksityisteot toisiinsa, jälkimmäiset taas suuntautuvat pikemminkin poliittisuuden intensiivisen taitekohdan, esimerkiksi ratkaisutilanteen, tunnistamiseen ja eksplikointiin (vrt. Palonen 1985b, luvut V ja VI). Nämä perspektiivit eivät ole yksityistapauksessa ehdottoman yhteensovittamatto-

mia, vaan esimerkiksi Sartren politiikan konseptio sisältää sekä *policy*-että situationaalisen perspektiivin aineksia (vrt. Palonen 1987b).

Politiikan ilmiöstä lähtevän tarkastelun sisällä pitäydyttäessä voidaan myös ne politiikkakäsitykset, jotka puhuvat politiikan ilmiöstä, tulkita erityiseksi perspektiiviksi politiikkaan. Tälle perspektiiville voi nähdä tunnusomaisena ajatuksen, että politiikan ilmiön eri puolet liittyvät vain löyhästi toisiinsa, jolloin ilmiöt voidaan sitoa yhteen vain väljän katonimikkeen avulla. Tämän perspektiivin mahdollinen ansio on siinä, että se vaikeuttaa yksittäisilmiöiden 'liian nopeaa' alitamista 'politiikan yleisilmiöille'. Tämän 'hintaan' on sitten tietty yksikerroksisuus aspektien ja dimensioiden tasolla. Perspektiivinä politiikkaan 'politiikan ilmiöt'-puhetapa on tietysti täysin legitiimi mahdollisuus — vaikka sen puolustajien voi olla vaikea tunnustaa enemmän tai vähemmän selviönä pitämäänsä käsitystapaa vain yhdeksi perspektiiviksi muiden joukossa.

Eräs analogia

Sekä ajallisesti että temaattisesti tuntuu luontealta verrata sitä konseptuaalista katkosta, joka toiminnallisen politiikan konseptin horisontissa on tapahtunut siirryttäessä 'politiikan ilmiöstä' 'politiikan ilmiöön' vastaavaan katkokseen kuvataiteessa. Summaavien ja laadullisten politiikan konseptiityyppien ero voidaan rinnastaa ns. realistisen ja abstraktin taiteen väliseen eroon.

Analogia on ilmeinen siinä suhteessa, että myös abstrakti taide pitää toissijaisena sitä, 'ymmärtävätkö tavalliset ihmiset' teosta verrattuna siihen, että teos itse sisältää syvälleluotaavan tulkinnan ilmiöstä. Myös politiikan ilmiön tutkijat saavat osakseen populistista kritiikkiä hedelmättömästä keikaroinnista sekä 'varsinaisen politiikan' kadottamisesta kuten abstraktionistiset taiteilijatkin.

Olenaisempaa on kuitenkin suunnata huomio itse niihin menettelyihin, joita 'abstaktiossa' käytetään. Kirjaimellisesti ottaenhan *abs-trahere* tarkoittaa erilleen vetämistä, ts. ilmiön eri puolien irrottamista 'reaalisista' yhteyksistään sekä tarkastelua erillään toisistaan. Mutta abstraktioon voi sisällyttää eräitä muitakin menettelyjä, joita tässä voi lyhyesti mainita. Se sisältää mahdollisuuden pelkistää ilmiön tarkastelu 'puh-

taiden tyyppien' tasolle, esimerkiksi siten ilmiöön etäisyyttä ottaen että tietyt puolet katoavat näkyvistä ja 'tyypilliset' puolet korostuvat — tai päinvastoin 'tyypillinen' jää taustaksi ja yksilöllinen kohotetaan etualalle. Abstraktio voi menettellä myös sitä että faktisesti olemassaolevaa käsitellään vain yhtenä satunnaisena ja tilapäisenä tuloksena mahdollisuuksien kokonaishorisontissa, sen etuoikeutettua asemaa muihin mahdollisuuksiin nähden purkaen. Samaan tapaan voidaan abstraktionä pitää ajatuskohteita, joissa arki ajattelun selviöt sulkeistetaan, pohditaan niitä mahdollisuuksia joita saadaan esiin silloin kun tietyt 'välttämättömiksi' koetut oletukset ja sitoumukset pannaan syrjään. Lopulta voi puhua myös 'konstruktiivisesta' abstraktiosta, jossa 'pelinappuloista' rakennetaan uudentyyppisiä sommitelmia.

Ei olisi vaikeaa löytää kullekin menettelylle suoranaisia vastineita politiikan ilmiön tematisoinnissa, sekä tähänastisissa politiikkakäsityksissä että uusien muodostamisessa. Tämän jätän kuitenkin lukijan tehtäväksi. Tässä tyydyn vain huomautukseen, että abstraktin taiteen kannalta 'realismissa' ei ole mitään moitittavaa, jos se käsitetään vain erääksi abstraktion suunnaksi muiden joukossa, joka tematisoi spesifisen perspektiivin ilmiöön. 'Politiikan ilmiöt'-perspektiivin legitiimisyys 'politiikan ilmiön' tulkinnassa on yhtä lailla mahdollinen kuin jonkun Yves Kleinin sinisten taulujen *le nouveau réalisme* on sitä suhteessa abstraktiin taiteeseen.

KIRJALLISUUS

- Arendt, Hannah, *Vita activa* (1958). München: Piper 1981.
 Arendt, Hannah, *Between past and future*. New York: Viking Press 1961.
 Aristoteles, *Die Politik* (saksannos). München: DTV 1978.
 Aron, Raymond, *Etudes politiques*. Paris: Gallimard 1972.
 Bachrach, Peter & Baratz, Morton S. (1970), *Makt och fattigdom* (ruotsinnos). Stockholm: Wahlström & Widstrand 1972.
 Bien, Günter, *Grundlegung der politischen Philosophie bei Aristoteles*. Freiburg: Alber 1973.
 Birnbaum, Immanuel, *Achzig Jahre dabei gewesen*. München: Piper 1974.
 Bluntschli, J. C., *Politik als Wissenschaft*. Stuttgart: Cotta 1876.
 vom Bruch, Rüdiger. *Wissenschaft, Politik und öffentliche Meinung*. Husum: Mathiesen 1980.

- Brunner, Otto, *Land und Herrschaft* (1939). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1981.
- Brückner, Jutta, *Staatswissenschaft, Kameralismus und Naturrecht*. München: Beck 1977.
- Collingwood, R. G., *The idea of history* (1946). Oxford: University Press 1983.
- Damamme, Dominique, *Histoire des sciences morales et politiques et de leur enseignement des Lumières au scientisme*. Thèse Science Politique, Université de Paris I, 1982.
- Dreizel, Horst, *Protestantischer Aristotelismus und absoluter Staat*. Wiesbaden: Steiner 1970.
- Easton, David, *The political system* (1953). New York: Knopf 1966.
- Feyerabend, Paul, *Against method*. London: New Left Books 1975.
- Freund, Julien, *L'essence du politique* (1965). Paris: Sirey 1981.
- Grabowsky, Adolf, *Politik*. Berlin: Spaeter & Linde 1932.
- Guizot, François, *Des conspirations et de la justice politique* (1821) & *De la peine de mort en matière politique* (1822). Paris: Fayard 1984.
- Hausenstein, Wilhelm, Die Politisierung der Unpolitischen. *Die neue Merkur* 2, 1915, 174—188.
- Helsingin Sanomat* 29. 9. 1987.
- Jansson, Jan-Magnus, *Politikens teori*. Borgå: Söderströms 1969.
- de Jouvenel, Bertrand, *De la politique pure* (1963). Paris: Calmann-Lévy 1977.
- Kjellén, Rudolf, *Grundriss zu einem System der Politik*. Leipzig: Hirschfeld 1920.
- Koselleck, Reinhart, Richtlinien für das Lexikon politisch-sozialer Begriffe der Neuzeit. *Archiv für Begriffsgeschichte* 11, 1967, 81—99.
- Koselleck, Reinhart, Begriffsgeschichte und Sozialgeschichte (1972), teoksessa *Vergangene Zukunft*. Frankfurt/M: Suhrkamp 1979.
- Leftwich, Adrian (toim.), *What is politics*: London: Blackwell 1984.
- Maier, Hans, *Die ältere deutsche Staats- und Verwaltungslehre* (1966/1980). München: DTV 1986.
- Mankiewicz, H., *La Weltanschauung national-socialiste*. Thèse Droit. Université de Lyon 1937.
- Mannheim, Karl, *Ideologie und Utopie* (1929). Frankfurt/M: Schulte & Bulmke 1978.
- Matériaux pour l'histoire du vocabulaire du français*, 2. série, 7, 1978.
- Meier, Christian, *Die Entstehung des Politischen bei den Griechen*, Frankfurt/M.: Suhrkamp 1980.
- Meier, Christian, *Politik und Anmut*. Berlin: Siedler 1985.
- Messinger, Paul Egon, *Zum Grundproblem der Ethik des Politikers*. Diss. Phil. Universität Wien 1927.
- Morgenthau, Hans, *Die internationale Rechtspflege*. Leipzig: Noske 1929.
- Morgenthau, Hans, *La notion du 'politique' et les différends internationaux*. Paris: Sirey 1933.
- Palonen, Kari, Mitä politiikka on? *Jyväskylän yliopisto, Valtio-opin laitos, Julkaisuja* 36/1979.
- Palonen, Kari, Politikverständnis und Politikdiskussion in Deutschland zwischen Bismarck und Hitler. *Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia, sarja A*, 61/1982.
- Palonen, Kari, Sanoista tekoihin ja takaisin. *Politiikan tutkimus ja yhteiskunta*, 9, 1983, 20—26.
- Palonen, Kari, Normaali politiikan kriisi. *Uudistuva ihmiskunta* 8, 1/1984, 80—96.
- Palonen, Kari, Politik als 'chamäleonartiger' Begriff. *Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia, sarja A*, 68/1985 (1985a).
- Palonen, Kari, *Politik als Handlungsbegriff*. Horizontwandel des Politikbegriffs in Deutschland 1890—1933. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica 1985 (1985b).
- Palonen, Kari, Kääntämisen politiikka ja 'politiikan' kääntäminen. Du contract social (1762) vs. Yhteiskuntasopimuksesta (1918). *Paradoksi* VII, 1987, 25—40 (1987a).
- Palonen, Kari, Politik als Dimension der Person, ilmestyy teoksessa Traugott König (toim), *Sartre — Ein Kongress*. Reinbek: Rowohlt 1987 (1987b).
- Palonen, Kari, The study of politics as a project and as an institution. Ilmestyy teoksessa Dag Anckar & Erkki Berndtson (toim), *Political science between the past and future*. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys 1987 (1987c).
- Plessner, Helmuth, *Grenzen der Gemeinschaft*. Bonn: Cohen 1924.
- Plessner, Helmuth, Macht und menschliche Natur (1931), teoksessa *Zwischen Philosophie und Gesellschaft*, 276—363. Frankfurt/M: Suhrkamp 1979.
- Popper, Karl, *The open society and its enemies* (1945). London: Routledge 1966.
- Rosanvallon, Pierre, *Le moment Guizot*. Paris: Gallimard 1985.
- Schmitt, Carl, Der Begriff des Politischen. *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* 58, 1927, 1—33.
- Schmitt, Carl, *Der Begriff des Politischen* (1932). Berlin: Duncker & Humblot 1979.
- Schäffle, Albert, Über den wissenschaftlichen Begriff der Politik. *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft*, 53, 1897, 579—600.
- Sellin, Volker, Politik. *Geschichtliche Grundbegriffe*, Bd. 4., 789—874. Stuttgart: Klett-Cotta 1978.
- Skinner, Quentin, Meaning and understanding in history. *History and theory* 8, 1969, 3—53.
- Skinner, Quentin, *Foundations of modern political thought*. Cambridge: University Press 1978.
- Skinner, Quentin, Modernin valtiokäsityksen synty (suomenos), *Politiikka*, 29, 1987, 83—106.
- Sternberger, Dolf, *Drei Wurzeln der Politik*. Frankfurt/M: Insel 1978.
- Thuau, Etienne, *Raison d'Etat et la pensée politique à l'époque de Richelieu*. Paris: Colin 1966.
- Vedel, Georges (toim.), *La dépolitisation*. Paris: Colin 1962.
- Vollrath, Ernst, Politik III (käsikirjoitus 1985), ilmestyy *Historisches Wörterbuch der Philosophie* 1988.
- Weber, Max, Der Nationalstaat und die Volkswirtschaftspolitik (1895), teoksessa *Gesammelte politische Schriften*, 1—25. Tübingen: Mohr 1971.
- Weber, Max, Zur Gründung einer national-sozialen Partei (1896), teoksessa *Gesammelte politische Schriften*, 26—29. Tübingen: Mohr 1971.
- Weber, Max, Agrarverhältnisse im Altertum (1909), teoksessa

- Gesammelte Aufsätze zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 1—288. Tübingen: Mohr 1924.
- Weber, Max, *Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland* (1918), teoksessa *Gesammelte politische Schriften*, 306—443. Tübingen: Mohr 1971.
- Weber, Max, *Politik als Beruf* (1919), teoksessa *Gesammelte politische Schriften* 505—560. Tübingen: Mohr 1971.
- Weber, Max, *Wirtschaft und Gesellschaft* (1922). Tübingen: Mohr 1980.